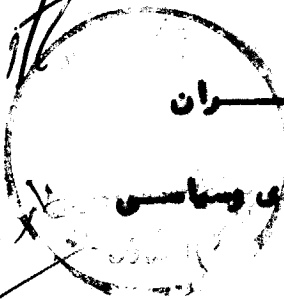

دوره کارشناسی
۵۲۹

دانشگاه طبرستان

دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی

پایان نامه فوق لیسانس

موضوع :

رابطه های سیاسی درختیج فارس و نقاط و آثار آن

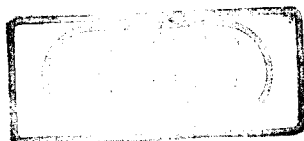
استاد راهنما :

جناب آقای دکتر فلامرزا العنسی

از :

هوشنگ آریابند

امردادماه ۱۳۵۲

فهرست مندرجات

صفحه

عنوان

سیاسگزاری

مقدمه

بخش یکم - آشنائی با جغرافیای خلیج فارس

فصل ۱ - اوضاع طبیعی

فصل ۲ - جزایر خلیج فارس

فصل ۳ - سواحل جنوبی خلیج فارس

فصل ۴ - بنادر ایران در خلیج فارس

فصل ۵ - مسائل حقوقی

بخش دوم - نگاهی به تاریخ خلیج فارس

فصل ۶ - نام خلیج فارس

فصل ۷ - آغاز توجه د ولتهای اروپائی به خلیج فارس

فصل ۸ - رقابت د ولتهای دیگر با انگلستان و گسترش نفوذ بریتانیا

فصل ۹ - فعالیتهای سیاسی د ولتهای بزرگ در خلیج فارس از -

قرن نوزدهم به بعد

بخش ۵ - جنبه های اقتصادی خلیج فارس

دنیاله فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۸۵	فصل ۱۰ - منابع
۸۵	الف - منابع کشاورزی
۸۶	ب - منابع معدنی
۸۸	(۱) - نفت
۱۳۸	(۲) - سایر معادن
۱۴۳	فصل ۱۱ - بازرگانی در خلیج فارس
۱۴۸	بخش چهارم - اوضاع سیاسی خلیج فارس
۱۴۸	فصل ۱۲ - مقدمات خروج بریتانیا
۱۹۴	فصل ۱۳ - تأسیس فدرلسیون امارات عربی
۲۰۷	فصل ۱۴ - نظریات و مطالع کشورهای
۲۰۷	الف - شوروی
۲۲۶	ب - بریتانیا
۲۳۰	پ - آمریکا
۲۳۹	ت - چین
۲۴۵	ث - اروپای غربی
۲۴۱	ج - ژاپن
۲۵۲	ح - کشورهای منطقه خلیج فارس و قیام نور هند و مناسبات آنها
۲۷۰	بخش پنجم - اهمیت خلیج فارس و نتیجه
۲۸۱	فصل ۱۵ - اهمیت استراتژیکی خلیج فارس در آینده ایران
۲۹۱	فصل ۱۶ - چشم انداز کلی و نتیجه گیری
	ماء خذ و منابع

سیاسگـزاری

برخود واجب میدانم از راهنمایی های ارزنده استاد ارجمند

جناب آقای دکتر فلامرضا افشاری در تنظیم این پایان نامه صمیمانه

سیاسگزاری نمودم.

همچنین احوطات جناب آقای دکتر امین عالیپور ریاست محترم

وسایر استادان گرامی و اولیاء دانشکده که در بهر شرفت امور تحصیلی

من حق بزرگ دارند تشکر میکنم.

هوشنگ آریاباسد

رقابت های سیاسی در خلیج فارس و نتایج و آثار آن

علت انتخاب موضوع :

خلیج فارس و سرزمین های پیرامون آن از مناطقی است که در طول تاریخ مورد نظرتوجه خاص ملل گوناگون بوده است. در چند قرن اخیر توجه به منطقه مذکور بصورت کشمکش و رقابت و گاهی جنگ و خونریزی بین دولت‌هایی که چشم طمع بر این منطقه از جهان داشته‌اند درآمده است. این رقابت های خصوصاً آمیزه در دوران رواج امپریالیسم مستقیم در سرنوشت ملل مجاور خلیج تاثیر داشته و غالباً موجب دشواریهای بزرگ و دربارها ای از موارد سبب از دست رفتن استقلال ملت‌ها یا تجزیه آنها گردید. عقب ماندگی این ملت‌ها قایلان آنها تا حد و زیادی معلول همین سیاست های نامیمون بوده است.

امروزه نیز بصورت دیگری میان کشورهای بزرگ و با درجه دوم تضاد منافع و رقابت در این منطقه بدلیل مختلف وجود دارد که دامنه آن از حدود منطقه نیز فراتر کشیده شده و باقیانوس هند و دریا های آزاد تنگسری پیدا نموده است.

این جریانات از یکطرف در روابط میان دول نقش عمده ای دارد و از سوی دیگر همین کشورهای منطقه خلیج فارس پیش از همه در سرنوشت کشور ایران تاثیر

داشته و دارد. این تاثير همجانبه مياشد باين معنی که از جنبه داخلی، اتخاذ
سياستهای اقتصادی واجتماعی و از جنبه خارجی، روابط با دولتهای همسایه و غیر
همسایه را شامل میشود زیرا هر يك از دول بخاطر منافعی که دارد روشی را نسبت
به ایران در پیش میگیرد که گاهی دوستانه و مساعد و غالباً "غیر دوستانه و نامساعد
مياشد و دولت ایران لزوماً در برابر هر يك از آنان سياستی اتخاذ مینماید که
متضمن مصالح ملی باشد.

خلیج فارس که راه عمده و اصلی دسترسی ایران بدریاهای آزاد و وارد شدن
در بازار گان بین المللی است و صحت نقشی که در استراتژی ملی ایران دارد آنقدر
در ارای اهمیت است که هیچگاه مطالعه در باره جنبه های گوناگون آن زائید
نخواهد بود.

بدلایل مذکور در بالا عنوان "رقابت های سیاسی در خلیج فارس و نتایج و آثار
آن" برای پایان نامه انتخاب شده است.

بیان مسئله :

با توجه به شرحی که گذشت قضیه اینست که در منطقه خلیج فارس بیمن
دولتهای بزرگ و دولتهای درجه دوم برای توسعه نفوذ خود در خلیج فارس -
رقابتهایی وجود دارد که این رقابت ها در سیاست کشورهای منطقه نسبت به یکدیگر
و نسبت به دول مذکور موثر است و طبعا " نتایج و آثار آنها را می آورد . مسئله آنست که
منشاء و علل این رقابت ها چیست و نتایج و آثار آن کدامند ؟

هدف تحقیق :

بنابراینچه گذشت هدف تحقیق و نوشتن این رساله متوجه دو موضوع است :

- ۱- بررسی برای پیدا کردن علل توجه سیاست ها به خلیج فارس و آثار آن .
- ۲- نشان دادن اهمیت خلیج فارس در سیاست و استراتژی کشور ایران .

فرضیات :

این علل دارای منشاء اقتصادی میباشند .
این علل جنبه سیاسی و بالابردن پرستیژ دارند .
این علل جنبه نظامی و کشورگشایی دارند .
این علل ریشه های دیگری از قبیل فرهنگی ، مذهبی ، ایدئولوژی و غیره دارند .

فرضیه اهم :

در عصر ما پیش از هر چیز کلیه مسائل و از آن جمله مسئله فوق ریشه اقتصادی دارند

واقدمات سیاسی و نظامی تابعی از تائید منافع اقتصادی میباشند. انگیزه های دیگر نیز وجود دارند که در درجه دوم اهمیت قرار دارند.

قلمرو تحقیق :

چون تحقیق مسئله بدون آگاهی و بررسی های جغرافیائی و تاریخی امکان پذیر نیست لذا نخست اجمالاً موقعیت و جنبه های جغرافیائی خلیج بیان میگردد و سپس یک بررسی تاریخی بعمل میآید. تمرکز این بررسی تاریخی اساساً از قرن شانزدهم میلادی خواهد بود. زیرا از این تاریخ است که پای دولت های اروپائی به خلیج فارس باز میشود و هرزطانی دولتی جای دولت دیگر را میگیرد و در حقیقت آنچه امروز وجود دارد در نهاله اوضاع همان زمان است که اراه یافته و مشکل جدیدی در جریان است.

آنگاه توجه به سیاستهای پس از جنگ دوم جهانی معطوف میگردد و تا امروز تعقیب میشود و پیوسته حوادث و کنش و واکنشهای بعد از سال ۱۹۶۸ که سال اعلام خروج نیروهای انگلیس از خاور کانال سوئز میباشد با تفصیل بیشتر مورد تجزیه و تحلیل قرار میگیرد و همین قسمت هسته اصلی تحقیق را تشکیل میدهد.

بالاخره به نتیجه گیری و اثبات فرضیه اهم پرداخته خواهد شد.

روش تحقیق :

چون امور اجتماعی از جمله سیاسی قابل تحقیق تجربی و آزمایشگاهی نیستند

لذا از روش تحقیق کتابخانه ای استفاده خواهد شد. امور تاریخی و اطلاعات
جغرافیائی منحصراً از طریق مراجعه به کتب فارسی و انگلیسی و مسائل سیاسی
چند سال اخیر که درباره آنها کتابی در دسترس نبود از طریق مراجعه به مجله‌ها
و روزنامه های خارجی و داخلی موجود در آرشیوهای مختلف بدست آمد فاست.
مراجعه به آرشیوهای دولتی (از وزارت امور خارجه، ارتش و غیره) نکات
بیشتری را بدست نمیدهد زیرا نکات حساس و تاز جنبه محرمانه داشته و فعلاً قابل
دسترس نمیشد و سایر مدارک مشابه نشریاتی است که در کتابخانه‌ها و آرشیوهای
مطبوعات وجود دارد.

بنابراین همین موضوع فقط ضعف این تحقیق را تشکیل میدهد که متأسفانه
برای جبران آن فعلاً اقدامی مقدور نمیشد.

ترتیب تنظیم پایان نامه :

بمنظور انجام يك تجزیه و تحلیل از وضع سیاسی منطقه و نشان دادن طیل
آن در رسیدن به نتیجه لازم است بدانیم نخست خلیج فارس از لحاظ جغرافیائی
در کجا قرار گرفته، موقعیت و شکل آن چگونه است، نقاط مهم آن کد است یعنی
بطور کلی باید از موقعیت جغرافیائی آن آگاهی داشته باشیم. سپس باید بدانیم
این منطقه چه سرنوشتی داشته و از دوران باستان مطرح نظر چه طلی بوده و چه
فعالتهائی در آن بوسیله اقوام گوناگون بعمل میآمد فاست یعنی بطور خلاصه

— ۵ — مکرر

نیاز به يك مرور تاريخی داريم . اما چون تاريخ خليج طولانی و مفصل می باشد وارد شدن به جزئیات از هدف رساله بد و راست پس از طائی این جریانات را در قیتر مطالعه میکنیم که زمینهای برای بازی های سیاسی امروزی را بدست میدهد یعنی از قرن شانزدهم به بعد که آغاز نفوذ دول اروپائی است .

همچنین برای پی بردن به اهمیت خليج لا زم است به منابع موجود در این ناحیه آشنا شویم و چون در این منابع مروره نقش نفت در اقتصاد و سیاست را ثابت نماید بر است بیشتر توجه خود را با آن معطوف می داريم .

حوادثی که پس از اعلام بیرون رفتن نیروهای انگلیسی از شرق سوئز روی داده است در حقیقت سرآغاز فصل نویسی است که برای سیاست های کنونی و خیل در خليج فارس را تشکیل میدهد و لازم است مفصل تر و دقیق تر مورد بررسی واقع شوند .

جزئی از این داستان بهایان استعمار و تشکیل با استقلال کشورهای مربوط میشود که با بستی مورد وقت قرار گیرد .

آنگاه سیاسی کشورهای بزرگ و سایر کشورهای که در این ناحیه علائقی دارند بحث خواهد کرد بد و الا خیره به نظرات و خواسته های ایران و سایر کشورهای خلیج توجه خواهد شد . و در پایان با يك دید کلی و مرور مجدد در آن چنگنه شده است به نتیجه گیری پرداخته خواهد شد و رساله با بیان خواهد یافت .

بخش یکم

آشنائی با جغرافیای خلیج فارس

فصل ۱ - اوضاع طبیعی

اهمیت خلیج فارس بیشتر به علت مربوط بودن آن با اقیانوس هند است و اگر تنگه هرمز که وسیله ارتباط این دو است نبود خلیج فارس بصورت دریاچه ای در میآمد.

اول خلیج فارس از خط العرب تا ساحل عمان ۸۵۰ کیلومتر عرض آن از ۱۸۰ کیلومتر وساحت آن قریب ۲۵۰ کیلومتر مربع میباشد.

خلیج فارس بین ۴۸ درجه طول شرقی و ۶۵ درجه و ۲۰ دقیقه شرقی نسبت به گرینویچ واقع و تا عرض شمالی نزدیک ۳۰ درجه قرار گرفته است.

ژرف ترین نقطه در مرکز خلیج واقع است و از ۴ تا ۵ متر بیشتر نیست. آب خلیج چند ان شور نیست و در مصب رود هاشمیرین و در تنگه هرمز شور میباشد!

از لحاظ ساختمان و پیدایش، خلیج فارس شباهتی با دریا های پیرامون خود ندارد و تمام آن فلات قاره یعنی در نباله و امتداد جلگه های فلات ایران است و در زیر قشر نازک آب در نباله جلگه های بین الفهرین و سواحل ایران راه دارد. (۲)

۱- دکتر مسعود کیهان، جغرافیای طبیعی خلیج فارس، سمینار خلیج فارس،

جلد نخستین (تهران: انتشارات راد پو، ۱۳۴۱) صفحات ۱۳-۱۰.

۲- دکتر احمد مستوفی، خلیج فارس، ساختمان و پیدایش آن، ماخذ فوق الذکر ص ۲

آب وهوا :

با اینکه در وهله اول بنظر میرسد که خلیج فارس در منطقه معتدله قرار گرفته
و باید دارای چهار فصل باشد ولی عملاً فقط دو فصل در سال تشخیص داده میشود
یکی زمستان شامل ماههای آذر، دی و بهمن که نسبتاً خنک است و دیگری تابستان
شامل بقیه ماهها که خیلی گرم میباشد .

میانگین درجه گرمای سالانه آن ۲۴ تا ۲۸ درجه سانتیگراد و حداکثر آن

۵۲/۶۷ درجه سانتیگراد میباشد . در دیماه میانگین درجه حرارت ۱۵ درجه

سانتیگراد است .

حداقل درجه حرارت در خرمشهر و آبادان ۱/۵ درجه سانتیگراد بوده است .

میزان بارندگی در کرانه های ایران در خرمشهر حدود ۲۰ و در بوشهر ۲۷

سانتیمتر بوده و در کرانه های جنوبی (هرستان) کمتر از ۱ سانتیمتر میباشد .

بعلت کمبود نسبی بارندگی مسئله آب جنبه حیاتی داشته و در زندگی و اقتصاد

مردم آن نواحی اشکالات زیادی بوجود میآورد .^۲

۲- دکتر محمد حسن گنجی، آب و هوا ی خلیج فارس، همان مأخذ، صفحات

فصل ۲ - جزایر خلیج فارس

با نگاه به نقشه جغرافیائی خلیج فارس در قسمت جلوی مدخل خلیج جزیره هرمز دیده میشود سپس جزیره لارك و آنگاه جزیره قشم واقع است . در نزدیکی این جزیره و در جنوب آن جزیره قشم قرار دارد . در جنوب باختری قشم جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک (یا تنب مارو) و سپس بوموسی واقع است . در جنوب راس بستانه در فواصل دور و نزدیک کرانه ایران جزایر فارور ، بنی فارور و سزی دیده میشود . راس مسندم در قسمت جنوبی تنگه هرمز واقع است که بیش از ده جزیره در پیرامون آن واقع گردیده است .

در سمت جنوب در کرانه عمان راس الخیمه ، الحمراء ، ام القوین و هجمان دیده میشود . سپس به تعدادی جزایر بزرگ و کوچک برخورد میکنیم . جزیره ابونوار در حدود ۱۰۰ کیلومتری شمال این محل و تقریباً در میانسه خلیج واقع شده است .

سمت جنوب حداقل ۲۳ جزیره از مجمع الجزایر سیم و بنات المحرق قرار گرفته است . در شمال این چند جزیره دیگر قرار دارد .

بین راس مشرب و راس رکن در حدود ۱۰ جزیره قرار دارد . پس از عبور از دماغه قطر سمت باختر مجمع الجزایر بحرین مرکب از ۱۲ جزیره دیده میشود . در خلیج سلواسه جزیره وجود دارد . بین راس الکواکب و راس الارض در کرانه های

الاحساء هفت جزیره دیده میشود .

از جزیره ابوهلی سمت شمال خاوری بداخل چند جزیره دراز کرانه وجود دارد . در نزدیکی کویت شش جزیره واقع است . روه به سمت شط العرب جزایر بهمان روه و هشام دیده میشود و در انتهای شمالی خلیج نزد يك آبادان جزایر شیخ صلیح ، بونه و دارا واقع گردیده است .

در مقابل کرانه شیب کوه جزایر خارکوه ، معرق ، شیخ سعد ، جبرین ، نخیلو ام السیلا ، ام الکریم ، لاوان (شیخ شیب) ، شتور ، هندرابی و کیش قرار دارد .

جزایر مهم :

۱- جزیره هرمز - شاید از لحاظ تاریخی معروفترین جزیره خلیج فارس بوده است که از قرن ۱۳ روه ترقی گذاشت و در سال ۱۳۳۰ میلادی امیر هرمز ، کیش و بحرین را تصرف کرد و تا دو قرن این جزیره مرکز بازرگانی خلیج بود . مارکوپولو در اوایل خرداد هفتم هجری در بیان آنجا سفر کرد . در موقع حمله پرتغالیها این جزیره ارتشی در حدود ۳۰ هزار نفر داشت . در سال ۱۵۰۲ میلادی پرتغالیها شروع به ساختن قلعه در آنجا کردند . در سال ۱۵۵۰ میلادی ارتش عثمانی یکماه آن قلعه را محاصره کرد ولی موفق به تسخیر آن نگردید .

در سال ۱۶۲۲ میلادی شاه عباس کبیر هرمز را از تصرف پرتغالیها خارج ساخت . کرانه های این جزیره در خاور و جنوب روه در پای عمان دارای ارتفاعات

باشیب تند است ولی در شمال و باختر آن زمین باشیب ملایمی دارد و باها میشود .
 عمق آب در يك كيلومترى جزیره به ۵ تا ۱۳ متر میرسد لذا کشتی های ده هزار تنی
 میتوانند تا يك كيلومترى بجزیره نزدیک شوند . در کرانه های آن ماهی صید میشود .
 از خنثی قدیم معدن خاک سرخ شناخته و مورد استفاده بوده است که تا
 چند سال پیش قریب ۶۰ هزار تن در سال استخراج و صادر میگردد و پیش بینی
 میشود تا ۱۰۰ سال دیگر ذخیره داشته باشد . به علاوه از کان نمک سالانه تا
 ۳۰۰ تن بهره برداری میشود .

اهمیت دفاعی این جزیره کاملاً روشن است .

۲- جزیره لارك : این جزیره تقریباً در ۱۲ كيلومترى قسم ۲۰ كيلومترى
 هرمز ، ۴ كيلومترى بند عباس واقع است و آثارى از هلند بها و پرتگالیها در آن دیده
 میشود . یگانه معدنی از کرانه که با سانی میتوان به آن نزدیک شد . راس مرانی نام
 دارد که تا ۹۰ متری آن عمق آب ۲۰ تا ۲۵ متر میباشد . صید ماهی در آنجا
 فراوان است . دو معدن نمک و يك معدن خاک سرخ در آنجا وجود دارد . کوههای
 آن از لحاظ سنگ آهن غنی است .

۳- جزیره قسم : این جزیره بزرگترین و پرجمعیت ترین جزیره تنگه هرمز
 و دارای تاریخ مفصلی است . از لحاظ اقتصادی و اداری مهمترین جزیره خلیج
 بوده است . آثار دژهای پرتگالیها و توپ های بزرگ آن هنوز وجود دارد .